

For å lette nedlastinga er bladet delt i flere filer. Se 50www.akp.no/ml-historie/pdf/rode_fane/1977/ for de øvrige.

Revisjonistpartiene SV og «NKP» retter sjåvinistiske angrep på samenes nasjonale kamp

I samespørsmålet som i alle andre politiske spørsmål er det viktig å avsløre de moderne revisjonistene i SV-ledelsen og det såkalte «NKP». De skiller seg fra andre borgerlige partier ved at de framstiller seg som «venn» av undertrykte grupper og gjerne smykker politikken sin med «radikale» fraser. I samespørsmålet er det kanskje lettere å avsløre dem enn ellers nettopp fordi de så klart tar feilaktig standpunkt i det som er vannskillet mellom ekte og falske venner: nemlig synet på samene som en undertrykt nasjon med rett til nasjonalt sjølstyre og egen statlig eksistens. Denne artikkelen viser hvordan revisjonistene i stedet reduserer samekampen til et spørsmål om kulturell og etnisk undertrykkelse, en klart nasjonal-sjåvinistisk linje.

Revisjonistenes samepolitikk fortjener en egen artikkel i dette nummeret av Røde Fane. Det er sjølsagt alltid en viktig oppgave å avsløre og bekjempe revisjonismens politiske linje og deres opportunistiske taktikk. Det er revisjonistenes særegne oppgave som borgerlige arbeiderpartier å føre arbeiderklassens og folkets kamp på avveier, dersom de ikke klarer å legge kampen heilt ned, eller hindre at det reises kamper i det heile tatt. For at kampen skal lykkes er det en forutsetning at revisjonistene blir avslørt blant

de breie lag av massene, dette har revolusjonære erfart så lenge det har eksistert kamp mellom arbeiderklassen og borgerskapet.

Men i samespørsmålet er det *spesielt viktig* å avsløre den moderne revisjonismen, i de forskjellige forkledninger. Ikke i første rekke fordi de revisjonistiske partiene heilt feilaktig prøver å gi det inntrykk av at de støtter samenes kamp — mens de i virkeligheten aktivt bekjemper den og prøver å legge den ned. Dette er revisjonistenes allmenne linje, og gjelder

ikke spesielt for samenes kamp. Men først og fremst fordi samespørsmålet er av stor prinsipiell og politisk betydning. Det gjelder holdningen til den norske koloniseringa av samenes land. Det gjelder hvilket standpunkt en tar til undertrykkinga av den samiske nasjonen, når det er det *norske* borgerskapet og den *norske* imperialismen som står for undertrykkinga og utbygtinga. Forsvarer en den norske koloniseringa og den norske imperialismen, eller støtter en det samiske folket, bekjemper alle nasjonal-sjåvinistiske holdninger og handlinger fra den norske statens side og anerkjenner samenes sjølråderett? Dette er kjerne-spørsmålet.

Dernest er spørsmålet viktig fordi de revisjonistiske partiene — og spesielt «NKP» — er sosialimperialismens agenter i Norge. Og den sosialimperialistiske truselen er i første omgang rettet inn mot Nordkalotten, det området hvor samene stort sett bor. I et krigsperspektiv er det derfor av stor betydning å hindre at revisjonistene får oppslutning blant den samiske befolkninga, ved å utnytte samenes rettferdige harme mot den norske staten. Ved et sosialimperialistisk angrep spiller det stor rolle at det norske og det samiske folket står skulder ved skulder i kampen mot inntrengerne. Vi skal heller ikke glemme dette perspektivet når vi skal analysere den moderne revisjonismens samepolitikk.

Det samiske folket er en egen nasjon

AKP(m-l) slår fast i sitt sameprogram at samene er en egen nasjon, en undertrykt nasjon med krav på nasjonal sjølråderett. Dette er blitt dokumentert i andre artikler i dette nummeret av Røde Fane. Vi har vist at samene tilfredsstiller alle de krava som bl. a. Stalin har satt opp for å bestemme om ei folkegruppe er en egen nasjon. Denne teoretiske for-

ståelsen får store konsekvenser for partiets praksis fordi «ingen nasjon kan være fri så lenge den undertrykker en annen», slik Marx sier det. Det betyr at vi solidariserer oss med samene i deres kamp for nasjonale rettigheter, retten til å bestemme over eget territorium — helt opp til retten til å opprette en egen samisk stat, dersom samene sjøl ønsker det. Vi har laget et eget sameprogram, og stilt oss som oppgave å utvikle den revolusjonære samepolitikken videre.

Revisjonistene spiller omtrent den samme rollen i samespørsmålet som de gjør i andre sammenhenger. De *nevner* en del saker i sine programmer, om samenes situasjon og angrep på samenes kår — for å skape inntrykk av at de støtter samenes rettferdige kamp. Men i praksis prøver de å hindre kampen og føre den på avveier. Dette ser vi tydelig når det gjelder selve *hovedspørsmålet* i kampen: er samene en egen nasjon? Både SV og «NKP» tar her det sjåvinistiske standpunktet at samene ikke er en egen nasjon — og reduserer spørsmålet til en kulturell, språklig og etnisk kamp. Dette gjør de i hovedsak ved å unngå heile kjernen i spørsmålet, ved ikke å diskutere det nasjonale spørsmålet i tilknytning til samenes kamp. På denne måten står revisjonistene klart på feil side i kampen for samenes sjølråderett, og forsvarer dermed norsk kolonialisme og norsk sjåvinisme. Det er dette vi vil vise i denne artikkelen ved å gå igjennom de revisjonistiske partiprogrammene og se på revisjonistenes praksis i samespørsmålet.

Det får store konsekvenser for revisjonistenes politikk at de ikke godtar at samene er en egen nasjon. For det første nedvurderes spørsmålet, og samene får uhyre liten plass både i revisjonistenes partiprogrammer og i deres praksis. For det andre blir samenes kampsaker satt i en feilaktig sammenheng — og fungerer dermed som et angrep på den samiske na-

sjonen. Det er lett å forstå at det må være slik når vi ser på måten samene blir behandlet på i de ulike programmene fra SV og «NKP».

SV-programmet: Samekamp = målkamp

La oss starte med Sosialistisk Venstreparti. I sitt prinsippprogram på 40 sider blir samenes sak satt i sammenheng med striden for å reise dialektene og norsk folkemål. Følgende sitat er *alt* SVs prinsippprogram sier om samespørsmålet:

«Minoriteter og målkamp.

21. All diskriminering av etniske og språklige mindretall må avskaffast. Samene må ha rett til å halde på og utvikle særdraga sine og kulturen sin ved aktiv innsats frå samfunnet si side. Arbeidet for å fremje dialektane og norsk folkemål i tale og skrift er uttrykk for ei folke-

leg kulturreising som må få støtte av ei sosialistisk rørsle.» (side 34)

Først trudde vi ikke SV hadde skrevet noe om samene i det heile tatt, da vi så igjennom programmet for første gang. Det er ikke godt å vite at samenes kamp for nasjonale rettigheter blir behandlet som en målkamp! Men den oppdagelsen hjalp oss da vi skulle gå igjennom «Arbeids/Aksjonsprogram», også det fra Sosialistisk Venstreparti, vedtatt på samlingskongressen 16. mars 1975. Her finner vi nemlig to avsnitt som behandler samenes stilling, en under «Kulturkampen» og en under avsnittet «Vern om ressursene».

I det siste tilfellet nevnes samene under punkt 61. «Verneplan for vassdrag»: «... Konsekvensene av en omfattende utbygging av Jotunheimen for de berørte vassdragene er det ingen som har oversikt over i dag. Utbygging må derfor ikke set-

tes i verk nå. Vi går imot all vassdragsregulering som berører beitemuligheter for rein for Finnmarksvidda.» (side 19)

Under «Kulturkampen» nevnes same-nes krav under punkt 51. «Språkleg rettferd», på same vis som i prinsippprogrammet, sammen med dialektene. (side 37) Dette er *alt SV* sier om same-nes nasjonale kamper.

«NKP»: Samene en «minoritetsgruppe»

«NKP»s prinsippprogram er et noe større dokument enn SVs, uten at same-ene har fått så mange flere linjer, og uten at det står noe mer riktig i dette programmet. Innrettinga er om lag den samme som hos SV:

«Minoritetsspørsmålet i Norge

Et viktig element i denne bevegelsen er kampen for å sikre nasjonale minoriteter deres etniske og demokratiske rettigheter. De norske same-ene må sikres retten og mulighetene til å bevare og utvikle sin kultur, herunder sitt språk. Same-ene må sikres retten til å bestemme sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. ... Sigøynerne har rett til å bli opptatt i det norske samfunnet ... Rasediskriminering i enhver form må være arbeiderklassen fremmed.» (side 53) Dette er alt «NKP» sier om same-ene.

Vi kan med andre ord slå fast at begge de to revisjonistiske partiene i sine offisielle dokumenter ikke nevner med et ord at det saken dreier seg om er en *nasjonal* undertrykking av det samiske folket. I stedet gjøres saka til en diskusjon om rettighetene til de etniske minoritetene. Men det dreier seg ikke bare om en etnisk, rasemessig undertrykking av same-nes kultur og språk: Å påstå noe slikt er et grovt nasjonalsjåvinistisk angrep på det samiske folket, og en støtte til den norske imperialismens kolonisering av de samiske områdene.

Samenes nasjonale sjølråderett

La det være helt klart at vi støtter fullt ut alle fremmedarbeidere og nasjonale minoriteters kamp mot alle former for diskriminering fra det norske borgerskapet og dets stat, og vi kjemper mot alle fordommer og sjåvinistiske holdninger i arbeiderklassen og folket. Vi tror likeledes at den norske arbeiderklassen, fremmedarbeidere og same-ene har interesse av å stå sammen i kampen mot borgerskapet og dets stat. Men å begrense same-nes kamp til bare å omfatte kampen mot diskriminering og kulturell undertrykking er et grovt sjåvinistisk avvik og et forræderi mot den nasjonale kampen til same-ene. Det saka dreier seg om er at same-ene har blitt frarøvet landet sitt, og same-ene er i dag i ferd med å bli *likvidert* som nasjon.

Men same-ene har tatt kampen opp mot denne undertrykkinga, de nekter å bli utrydda og de nekter å bli assimilert. Det er alle progressive og revolusjonæres plikt å støtte denne nasjonale kampen. Også dersom same-ene ønsker å danne en egen stat, på det som i dag er norsk territorium, eller som en sammenslåing med de tre andre samiske områdene på nordkalotten.

Det er klart at mange som i dag sympatiserer med «NKP» og SV, også støtter disse kravene. Like klart er det at de *revisjonistiske partiene ikke* gjør det. Ved å redusere saka til et spørsmål om språk og kultur, retter revisjonistene et bakholdsangrep mot den samiske nasjonen. Dette er revisjonistenes særegne bidrag til nasjonalsjåvinismen. Et reaksjonært angrep, kamouflert som «støtte» til reinbeitene og den samiske kulturen.

Vi kan derfor slå fast at de revisjonistiske partiene i sine programmer støtter borgerskapet og imperialistenes syn på det samiske folket og den samiske nasjonen. Sjøl om de gjør det på en fordekt

måte som i første omgang kan føre til at noen blir lurt av deres taktikk, så vil de før eller seinere bli avslørt. Når kampen skjerpes vil revisjonistene stå fram som borgerskapets sikreste støtte. For det er borgerskapets klasseinteresser partiene representerer. AKP(m-l)s prinsippprogram har formulert dette på følgende måte:

«Revisjonismen står for interessene til borgarskapet. Han vil halda proletariatet igjen og leia det til høyre. Dette gjeld anten revisjonismen følger den vanlege taktikken sin med å gå ope til høyre, eller om han som unnatak maskerer seg som meir «venstre» enn kommunismen. Revisjonismen vil utvikla klassesamarbeid, han vil forsoning med kapitalismen og stønad til borgarskapets diktatur og imperialismen. Difor må det alltid vera kamp på liv og død mellom marxismen og revisjonismen, det kan aldri bli spørsmål om forsoning mellom dei to.» (AKP(m-l)s prinsippprogram s. 92.)

Nasjonalsjåvinistisk teori gir nasjonalsjåvinistisk praksis

Hvordan er så revisjonistenes praksis i samespørsmålet? De kan vel støtte samenes kamp sjøl om de ikke forstår eller godtar at det samiske folket utgjør en egen nasjon? Sjølsagt er ikke dette mulig. Så lenge en ikke støtter samene i deres viktigste politiske krav, sjølråderetten, og dernest råderetten over de samiske områdene, er de andre sakene å likne med smulene fra den rike manns bord. Folket i et okkupert eller kolonisert land ønsker frihet og sjølråderett. Å ikke innrømme dette kravet er nasjonalsjåvinisme — uansett om en går inn for lønnsøkning eller sjukehusutbygging innenfor det okkuperte området. En sjåvinistisk teori er nødt til å gi en sjåvinistisk praksis.

Da reindriftsloven var oppe i Stortinget i vårsesjonen 1977, blei dette tydelig for

AKP(m-l)s prinsippprogram karakteriserer revisjonistene som borgerskapets støttespillere.

alle som ville se det. En av de viktigste sakene som samenes organisasjoner ville ha slått fast i denne lova, var samenes rett til eget territorium, for å verne beiteområdene mot ytterligere rasering og kolonisering. De ville sjøl bestemme over eget land, og de ville ha dette rettsgrunnlaget slått fast i sjølve lova.

En enstemmig landbrukskomite, med SVs leder Berge Furre som formann, *nektet* å ta standpunkt til rettsgrunnlagsspørsmålet i innstillinga til Odelstinget den 13. mai i år. Vi har behandlet dette spørsmålet utførlig i en annen artikkel. Her vil vi bare slå fast at dersom det hadde vært et fnugg av sannhet i påstanden om at SV støtter samene, så hadde de her en sjanse til å vise dette i praksis. I stedet gikk SV mot samenes nasjonale krav ved å nekte å ta det opp i det heile tatt.

Dette går igjen i all befatning revisjonistene har med samespørsmålet, de unnlater å ta opp hovedspørsmålet. Ellers er det viktig å slå fast at både SV og «NKP» ofrer lite tid og krefter på samenes kamp.

Dette er heilt i tråd med det vi har sagt tidligere, og det gjelder både innsatsen på Stortinget og «Ny Tid» og «Friheten»s dekning av spørsmålet.

En rask gjennomgang av «Ny Tid» fra 1976, viser at avisa heile tre — 3 — ganger grensa inn på samenes kamp. For det første i nr. 9 (5. mars), hvor avisa gikk mot utbygginga av Skibotn-vassdraget. Men hovedoppslaget var «Bygdefolket går nå til kamp», og inne i avisa er overskrifta: «Nei til billigsalg av nord-norsk kraft». Det nasjonale spørsmålet er sjølsagt ikke med — det er til og med vanskelig å få øye på at utbygginga er et angrep på samenes interesser. Det er nemlig «bygdefolket» som protesterer. Parolen om samenes sjølråderett blir ikke reist, og dermed heller ikke parolen om samenes rett til å bestemme over de samiske områdene.

I nr. 37 (1. november) bringer avisa en artikkel om telefonsentralen i Karasjøk — uten å nevne samenes særegne stilling i det heile tatt.

I nr. 25 (1. juli) finner vi et referat i «Ny Tid», fra møtet i Norske Samers Riksforbund, uten at avisa tar stilling til de krava som organisasjonen reiste på møtet.

Bildet fra «Friheten» er omtrent identisk med «Ny Tid»s dekning. Avisen er full av statlige annonser i metervis, mens det går måneder mellom hver gang en tar opp samenes situasjon og samenes kamp. I nr. 25 finner vi et referat fra årsmøtet i Finnmark «NKP» uten at samene er nevnt i en bisetning.

I nr. 21 tar årsmøtet i Troms «NKP» opp Skibotn-utbygginga på samme måte som «Ny Tid» gjorde ovenfor. Riktignok vises det til at utbygginga truer samenes livsgrunnlag, men energispørsmålet er heile tida det viktigste. Og overskrifta heiter da også: «Utbygging sikrer ikke full sysselsetning i nord». Heller ikke «Friheten» stiller kravet om at samene

skal ha full rett til å bestemme over sine egne områder.

Vær på vakt mot sosialimperialismens demagogi

Så langt er bildet av SV og «NKP» nærmest identisk. Men «NKP» spiller en særegen rolle som springer ut av partiets forhold til sosialimperialismen i Sovjet. «NKP» er sosialimperialismens mest konsekvente agenter, og de unnlater aldri å påpeke at Sovjet er forbildet. Heller ikke i samespørsmålet. I nr. 27 bringes en varm hyllest til samepolitikken i Sovjet, i form av et intervju med en som har vært på besøk på et «samisk» kollektivbruk.

Sannheten er at samene i Sovjet på ingen måte blir sikret sine nasjonale rettigheter, og det samiske folket blir ikke betraktet som en egen nasjon. Tvert imot praktiserer sosialimperialismen assimileringspolitikk av verste slag for å fjerne de siste restene av den samiske nasjonen. Det blir ikke undervist i det samiske språket, og samene er ikke i flertall på noen av kollektivbrukene i det samiske området. Bortsett fra ett.

Og det er dette «mønsterbruket» sovjet-myndighetene viser fram til turister og andre som måtte være interessert i samespørsmålet. Dette levende museum skal skape det inntrykket at samene er sikret sine nasjonale rettigheter i Sovjet. Og vi veit at det er mange som lar seg lure av dette glassmonteret. I andre sammenhenger finner imidlertid revisjonistene grunn til å skryte av sin assimileringpolitikk, slik at sannheten om samenes stilling i kollektivbrukene kommer fram.

Det er viktig at sosialimperialismens bløff blir avslørt i samespørsmålet, og at deres undertrykking og utbytting av samene blir gjort kjent blant samene i Norge. For ellers kan det vokse fram en sympati for sosialimperialismen som kan være strategisk farlig — sett i et krigs-

perspektiv.

Vi sier ikke at det er slik i dag. Men samenes rettferdige harme og kamp mot den norske staten, som har undertrykt dem i flere hundre år, må ikke bli ført på avveier og utnyttet av den moderne revisjonismen.

Vi veit at dette er en taktikk som sosialimperialistene har brukt en del ganger tidligere. De «støtter» en undertrykt minoritet, eller et undertrykt folk, for å fremme sine egne imperialistiske interesser. Det var det som skjedde i Angola, Bangla Desh og i Zaire. I det siste tilfellet blei det til og med brukt invasjonstyrker heilt åpent, for å støtte et «rettferdig opprør mot en tyrann». Men vi har ingen illusjoner når det gjelder sosialimperialistenes hensikter med sin «støtte», det er for å mele sin egen kake — og på ingen måte for å sikre de undertrykte minoritetenes eller de undertrykte folkenes rettigheter.

Derfor må vi være på vakt mot at sosialimperialismen, eller deres agenter i Norge, skal kunne utnytte samenes rettferdige kamp til å fremme sine imperialistiske interesser. Det vil være farlig både for det norske og det samiske folket. Vi må stå sammen i kampen mot sosialimperialismens aggresjon, og hindre at revisjonistene klarer å sprengte inn kiler mellom de to folkene.

SVs forræderi på Stortinget

Av en eller annen grunn finner SV det viktig å informere sine velgere om inn-satsen på Stortinget, de har gitt ut en rapport fra stortingsgruppa under tittelen «Hva sa vi». I alle fall er dette gjort for stortingssesjonen 1975/76 — og det er avslørende lesning. Dette gjelder ikke bare samenes kamp, men heile boka viser oss et borgerlig arbeiderparti i full sving i det borgerlige parlamentet. «Hva var det ikke vi sa i Stortinget» er derfor nyttig

lesning.

Om samespørsmålet uttaler SV seg fire ganger i denne stortingssesjonen. Ingen av disse fire gangene blir samenes kamp reist som en kamp mot nasjonal undertrykking — dersom noen hadde trodd det. To av sakene gjelder vassdragsreguleringer, Åbjøra og Skibotn-vassdraget, og argumentasjonen følger stort sett i samme spor som det er referert til ovenfor fra «Friheten» og «Ny Tid».

De to andre sakene er for det første et spørsmål til kirke- og undervisningsministeren, om departementet vil gripe inn mot vedtaket i skolestyret i Kautokeino som innskjerpet forbudet mot joik i skolen. Dette klarte Berit Ås å gjøre uten å trekke inn den nasjonale undertrykkinga av den samiske kulturen, som har eksistert helt siden den norske koloniseringa av Sameland startet. Berit Ås prata mest om ytringsfrihet og toleranse.

Den siste saka SV tok opp i denne stortingssesjonen var et forslag om økte bevilgninger til reinpolitiet (!) Det er vel dette politiet som blant annet skal håndheve den nye reindriftslova, og kommentarer ut over det burde være overflødige. Revisjonistene går i *spissen* for å styrke den norske statens voldsapparat i de samiske områdene.

Konklusjon

Revisjonistenes samepolitikk er nasjonalsjåvinistisk. I prinsippprogrammene går både SV og «NKP» mot at samene er en egen nasjon, med sjølråderett og rett til å bestemme over de samiske områdene. Dette gjør de riktignok uten å argumentere åpent mot det samiske folkets rett til sjølbestemmelse, men ved å redusere samenes kamp til et språklig/kulturelt og et etnisk spørsmål. Dette er revisjonistenes særegne bidrag til nasjonalsjåvinismen — samenes kamp skal legges ned og føres på avveier.

Partiprogrammene til SV og «NKP» bruker bare en setning eller to på det samiske folkets rettferdige kamp, og det lille som står der er en støtte til sjåvinismen. Dette slår også ut i revisjonistenes praksis. Partiavisene lar det gå måneder mellom hver gang samenes situasjon og kamp blir tatt opp, og de 16 stortingsrepresentantene tok i 1975/76 opp same spørsmålet fire ganger uten å streife den nasjonale undertrykkinga av det samiske

folket. Måten revisjonistene fører kampen på avveier på, er ved å redusere den til et etnisk og språklig spørsmål, i partiavisene og stortingsarbeidet trekkes det inn enda et nytt avledningsperspektiv: Samespørsmålet blir gjort til et *utkant*-problem. Det er *periferien* som demonstrerer, og *bygdefolket* som protesterer. Det virker som det ikke finnes samer i Norge. Også det er nasjonalsjåvinisme.

K.S.

To Dikt

To dikt av Moises Camarra fra Peru, deltager på konferansen for urbefolkning i Kiruna i høst. Diktene er sakset fra den samiske avisa «Nordkalott».

FJELLETS GUBBE

Jeg ble født bak fjellet
Sjøer og skoger så meg bli født
Min barndom svant mens jeg vandret
og blomstene blomstret på min vandring,
en dag fikk jeg en stor utsikt.

Langt borte så jeg en skinnende regnbue
slik vil jeg lage mine klær, tenkte jeg
jeg kjenner meg glad over min kultur
jeg er same, og reenes konge
vindens herre og venn.

Jeg vandret på fjellene
forbi tusen vakre sjøer
jeg ser på min mark og skogene
den vakreste vinter fulgte meg
i sommer smykket blomstene min veg.

MORGENSTJERNE

Mens jeg vandret på høgfjellet
lærte jeg at jeg er same
langt borte ser jeg reinhjorden i lett snø-
vær
naturen har lært meg livsveien,
årene har gått som skyer.

Vinden har lært meg å joike
Livet smelter som snøen
Landet er dekket av snøen
Kommer solens varme og bruker opp sne-
en
Mitt dikt er en sang til livet.

Bakom fjellene gikk solen ned
langt borte, som håpet om frihet.
Jeg synger om deg, lille same.
Jeg synger til den som lever ensomt
Min sang skal glede deg og ditt hjerte.

Nils Oskal 19-årig same til Røde Fane: Skolen virker under- trykkende på samisk ungdom

Røde Fane har snakket med nittenårige Nils Oskal som jobber som lærer i grunnskolen i Kautokeino. Nils som er same, har opplevd statens harde fornorskings- og assimileringpolitikk på kroppen. Undervisning på et fremmed språk, hets mot sitt eget, unntaksvis samiske lærebøker osv., er forhold som møter alle samer som begynner på skolen. Erfaringene hans viser at det ennå er langt fram før den norske ungdommen har kasta av seg den rasistiske og nasjonalsjåvinistiske ideologien til det norske borgerskapet. Men Nils kan også fortelle at den samiske ungdommen har tatt opp kampen, som også mange norske ungdommer støtter.

Nils Oskal.

— **Hvordan var det for deg å møte den norske skolen? Hvilket språk gikk det på?**

— De tre første årene hadde vi klasseforstander som kunne samisk så da fikk vi undervisning på språket vårt — vel og merke, bare med norske lærebøker. Opp-læring i samisk fikk jeg ikke før i 6. klasse. Da hadde vi en time i uka, og vi fikk den første samiske boka. Riktignok bare ei tilfeldig samisk bok som aldri er godkjent av Kirke- og undervisningsdepartementet som lærebok.

I 1967 kom det ei ordning med at vi skulle få undervisning på samisk (men ikke i samisk, red.) de tre første årene. Dette tiltaket ser jeg ikke på som noe hjelp for oss. Det som er helt klart er at når en elev har fått opplæring i sitt eget språk, f. eks. i tre år, så har han mye lettere for å lære de andre fagene på skolen og et helt nytt fremmedspråk, i dette tilfelle norsk. Fra fjerde klasse og oppover hadde vi norsktalende lærere, så fra da av gikk alt på norsk. Folk jeg kjenner ble direkte nekta å prate språket sitt på skolen de årene. I 8. og 9. klasse fikk vi velge mellom samisk og nynorsk som valgfag. De aller fleste samisktalende valgte samisk. Lærebøker fantes ikke. Læreren hadde stensiler med grammatikk. Ellers brukte vi tilfeldige samiske bøker.

— **Hva lærte dere om samisk kultur og historie?**

— Nesten ingenting. I siste klasse hadde vi noe om fremmede folk og kulturer, og et kapittel om samene. Her lærte vi å dele samene inn i tre deler: sjø-, elve- og fjellsamer. Sjøsamene levde av fiske og jordbruk, elvesamene av fiske og fangst, og fjellsamene av jakt, fiske og fangst eller noe sånt. Dette er helt fremmed for oss og var samtidig alt vi hadde om samisk kultur og historie på skolen. For å si det kort, så er de ni årene på skolen lagt opp til å fornorske oss, lage nordmenn av oss. Et lite eksempel på det er også yrke-

sorienteringa vi fikk, her ble vi kun presentert for typisk norske jobber.

— **Hva gjorde du etter den niårige skolen? Hvilket tilbud hadde du som same til videre utdanning, jobb osv.?**

— Jeg begynte på gymnaset i Karasjok. Det er det eneste såkalte samiske gymnas-et i landet. Undervisninga gikk på norsk, alle lærebøkene var på norsk. I undervisninga på samisk hadde vi også mer tilfeldige samiske bøker. Vi fikk litt undervisning i samisk kulturhistorie. Det kom under tilleggspensum for det her gymnas-et, og jeg mener alle gymnasiastene burde ha det som fag. Jeg vil ikke kalle gymnaset i Karasjok for samisk, det er samisk kun på papiret.

Videre finnes det en samisk folkehøgskole (drives av samemisjonen), en samisk yrkesskole og en reindriftsskole ved Harstad. Etter årene på skolen finnes det ikke mange tilbud. For to tredjedeler av klassen min på ungdomsskolen var skolen bortkasta, for de gikk tilbake til reindrifta og jordbruket, ellers er det skralt med arbeid i de typisk samiske områdene. De få som tok videreutdanning måtte sørover eller til typisk norske områder for å få brukt den.

— **Hvordan er reaksjonene deres mot dette?**

— De faktiske forholdene har alltid blitt tilslørt på den måten at vi har sett på nordmenn som fienden vår. Slike syn sitter ennå dypt blant mange samer. Vi blir bl. a. ertet for å være same. Den som har skapt denne sjåvinismen og som er vår virkelige fiende er den norske staten.

På gymnaset hadde vi noen organiserte aksjoner som streik for samiske lærebøker o.l. Flertallet av de norske elevene støttet oss ikke, men vi vet at gymnasiaster lenger sørover gjorde det. Dette viser at det i første rekke er i Sameland at staten har spredd rasismen og sjåvinismen sin. Dette igjen for at ikke samene og norske arbeidsfolk skal stå sammen .

Olav Nordrås roman «Rød Høst»:

Viktig dokumentar-roman om Kautokeino- opprøret.

Vi bringer her en anmeldelse av Olav Nordrås roman «Rød Høst» som kom ut i 1970. Boka tar opp Kautokeinoopprøret i 1852. Det som gjør dette til en god og viktig bok er at den tar standpunkt for samene mot den norske kolonialiseringa. Den skildrer Kautokeinoopprøret som et naturlig klimaks på en systematisk kolonialisering og undertrykkelse av samene. Den gir innsikt i samenes livssituasjon og forklarer hvorfor nettopp brenvinshandleren, lensmannen og presteskabet ble offer for samenes militante reising. Hver på sin måte spilte de en nøkkelrolle i staten og borgerskapets kolonialisering.

I en annen artikkel i dette nummeret av Røde Fane blir bakgrunnen for Kautokeino-opprøret behandlet grundig. Det norske borgerskapet har i all tid spredd rasistiske fordommer og hets mot denne revolusjonære oppstanden. Det at same- ne gikk til angrep og til og med drepte lensmannen og brennevinhandleren, har systematisk blitt tatt til inntekt for et rasistisk syn på samene som «villmenn» og en bekreftelse på deres «hedenske» og «usiviliserte» natur. Dette er ledd i en kampanje fra det norske borgerskapet for å dekke over det som er den egentlige årsaken til dette militante opprøret, nemlig den systematiske kolonialiseringa for å sikre seg råderetten over Sameland med alle dens naturressurser med store muligheter for profitt gjennom gruvedrift, jakt, fiske, handel, kraftutbygging m.m.

Olav Nordrás' roman «Rød Høst», som er en dokumentarroman om Kautokeino-opprøret, er en viktig kilde til økt forståelse for den samiske kulturen, reaksjonen på den norske kolonialiseringa og selve Kautokeino-opprøret. Opprøret blir i boka framstilt som et naturlig klimaks og en reaksjon på en langvarig undertrykkelse og fornædning. Vi skjønner gjennom gangen i boka hvorfor reaksjonen retter seg nettopp mot brennevinshandleren Ruth, lensmannsbetjenten og presteskabet nettopp fordi dette var nøkkelpersoner i det norske stats- og embetsverkets kolonialisering. Opprørene er derfor heller ikke framstilt som «ynkelige barbarer» som borgerskapet og rettsapparatet ville ha det til, men stolte forsvare av en nasjon som blir utsatt for aggresjon og undertrykkelse. De to hovedmennene Mons Somby og Aslak Hætta møter derfor dødsdommene de fikk med løftet hode, og de nekter helt til siste slutt å be om nåde for sine «forbrytelser». Dødsdommene ble fullbyrdet og eksempel statuert for ettertida: Militant motstand fra samefolkets side ville ikke

bli tålt. Attpåtil er den norske embetsstanden så hyklersk at den framstiller de harde straffene mot opprørerne som en slags hjelp til de «villfarende». I avslutninga fra rettsdokumentene heter det nemlig: «Den ubønnhørlige haardhed hvormed øvrigheden tugtede hine volds-mænd maa faa ligesindede til at indse, at de, som paa embeds vegne optraadte kraftig mot dem, handlede af renere hensyn end lyst til at skade eller fornærme dem.»

Aslak Hættas oppvekst

Boka gir en grundig skildring av oppveksten til den ene av de to henrettede hovedmennene, Aslak Hætta. Sammen med sine fem søsken vokser han opp i fattige kår. Familien livberger seg gjennom reindrift. Boka gir oss innsikt i deres harde tilværelse med en evig kamp for å sikre nok mat til familien. Faren er ødelagt av alkohol, og dør tidlig. Da også moren dør står Aslak og den eldste søsteren med ansvaret for familien. Alkoholen virker ikke bare oppløsende på familien, den splitter samene og er kilde til unødige konflikter mellom de forskjellige familiene. Fylla virker sløvende og utløser aggresjon samene imellom, som hindrer at de kan løse motsigelsene på en skikkelig måte. Det er derfor ikke noe merkelig at Aslak utvikler et sterkt hat mot brennevinshandleren Ruth. Men denne motviljen skyldes ikke bare at han er kilden til alkoholen som skaper sosiale problemer, han prøver å skaffe seg monopol på all handel i området som fører til at han tar fortjenesten fra samene samtidig som han gjør seg sjøl til en uunnværlig person. Aslak og andre som prøver å bryte monopolen blir utsatt for ren terror.

Presteskabets viktige rolle

Det er mange grunner til at prestene

fikk en nøkkelrolle som representanter for det norske embetsverket. De hørte med blant de første nordmenn som lærte seg samisk og dermed ble i stand til å kommunisere med samene. Gjennom religiøs vekkelse fikk de stor innflytelse over samene, et svært nyttig utgangspunkt som de fremste representanter for kolonimakta. De fleste prestene var ikke bare lydige redskaper for den norske staten, de var sjøl rasister og drev utbytting og trakassering av samene. Ved at mange av dem sjøl misbrukte alkohol og i praksis brøt med de kristne prinsippene de prekte, ble det skapt en allmenn mistillit mot den offisielle prestandan. Presten Stockfleth, en tidligere yrkesmilitær, var en typisk representant for denne prestandan. Han var brutal og slo samer som ville vise han respekt når han ankom Kautokeino i 1851 som avsløsning for den forrige presten som gikk under tilnavnet «Harde-Hjort» på grunn av sin brutalitet. Biskopen sendte Stockfleth fordi han behersket språket og var kjent som sameenes «venn». Dette var et tiltak for å dempe gemyttene blant samene etter tallrike militante demonstrasjoner mot «Harde-Hjort». Den karakteristikken Nordrå gir av Stockfleth karakteriserer både han og presteskapat forøvrig:

«Presten som stod her inne i den lave stuen, så ikke på seg selv som et ydmykt redskap satt til å tjene Guds lille hjord. For ham var hjorden et middel til å befeste sin stilling foruten de stillinger kolonialiseringen av landsdelen krevde. Hans vilje til å stoppe det faretruende vennskap mellom reinfolk på begge sider av grensen og hans nasjonalfølelse var sterkere enn sjelesørgeren. Det gjaldt å sikre seg herredømme over dette vandrende folk ved å gi dem lynkurs i statskirketro. Forklaringen på hans ekstatiske og svermeriske iver efter å oversette

bønebøker og postiller til fjellmål bunnet i hans kjennskap til storfyrstedømmet Finlands og russernes minoritetsvennlige språkpolitikk.

Men denne dagen, da han steg inn i kirkevergens trange stue, kom han breddfull av annenhånds opplysninger om det som hadde pågått de siste to årene. Hit kom han nå som en skolemester for å tukte sine ulydige elever.»

Læstadianer-vekkelsens betydning

Boka gir gjennom denne skildringen klarere forståelse for hvordan læstadianerbevegelsen kunne få et slikt enormt oppsving i disse årene. Lars Levi Læstadius var predikant og den offisielle prestandans rake motsetning. Han viste respekt for samene, levde enkelt og delte alt han hadde med dem. Han var en aktiv motstander av alkoholen og dem som tjente penger på omsetning av den. Han oppfordret til opprør mot prestandan og embetsverket. Selv om hans religiøse virksomhet i seg sjøl bidro til å avspore sameenes kamp fordi den til syvende og sist baserte seg på åndelige makter og ikke sameenes egne krefter, hadde virksomheten hans også klare revolusjonære trekk. Han oppfordret og gikk i spissen for militante demonstrasjoner mot embetsverket og kirken. I boka si viser Nordrå at samene sjøl la langt mer i dette enn kamp mellom ulike religiøse strømninger:

«Det utviklet seg i en slik retning at de utsendte medarbeidere fra Læstadius måtte be om fred i forsamlingen. Unge, veltalende og stridbare gemytter som Aslak, Rasmus Spein, Ole Somby, hans bror Mons og Aslak Rist siterte predikantene i senk:

— Vi er kommet til dette møte for å

bringe uro. Der hvor vi er, skal det herse ufred, ingen skal føle seg trygge!

De brukte ord som ikke høvet i deres munn, det var lånte ord fra de siste dagers ærede talere, men de brukte dem på sin egen måte og gav dem et innhold som fikk en annen mening, de brukte dem som styrkedråper, de drakk på et vis av Bibelens kildevann, men fikk eventyrets krefter til å løfte sverdet mot de trollene som omgav deres hverdagsliv på alle kanter.»

De unge samiske disiplene til Læstadius avbrøt gudstjenester og okkuperte kirker. I denne situasjonen var det ikke mye hjelp i å sende Stockfleth. Det bidro kun til å avsløre han som en falsk «venn». Nordrás skildring av kampen fra dette tidspunktet og den videre kampen som førte fram til Kautokeino-opprøret blir såpass utførlig behandlet i den andre ar-

Rød Høst skildrer bl.a. hvordan nordmenn ranet samiske jaktområder.

tikkelen i dette nummeret at det ikke er noen grunn til å gå nærmere inn på det her. Men det er viktig å understreke at det går klart fram av boka til Nordrás at kampen hadde langt videre perspektiver enn religiøse konflikter. Dette utdraget viser at Aslak Hætta og sameaktivistenes opprør først og fremst rettet seg mot kolonialiseringa og ranet av deres jakt- og fiskeområder:

«Den fremmede stanset rett imot ham. I den ene hånden bar han en fuglerifle, og det blinket i fiskeskjell som han hadde fått på håndbaken etter sløyningen.

— Hva gjør du her? sa mannen.

Blodet steg i Aslak; her kom en vilt fremmed mann stigende ut av riset, stilte seg opp på deres gamle vårplass med våpen i hånden og forhørte ham om hva han hadde her å gjøre. Aslak ble virkelig arg: Han kunne spørre om det samme!

Det skjønte han nå at her hadde han en ekte kolonistsjel foran seg, den hadde holdt øye med naturens oppblomstring og forfall i år, den strakte nå sine fingrer lenger ut og famlet i utkantene av sine stadig nye utslåtter. Nå strakte de seg ut etter mer.

Den arv som villmarkene hadde oppmuntret reinens folk til å ta vare på, skulle i dag bli truet.

— Du eier ikke denne plassen, sa mannen. Dette er fritt land, så sant som jeg heter Reiersen.

— Hvem har avgjort det?

— Staten.

— Det er nå vår gamle vårplass dette. Vi fant den lenge før staten fant den.

— Men nå er det jeg som fisker her. Du får se å komme deg herfra.

Opprøret var planlagt

Boka avgrensar seg klart fra alle ideer om at dette var et spontant og isolert opprør. Vi får forståelse for at Aslak Hætta og de andre lederne planlegger opprøret og ser på seg sjøl som revolusjonære ledere:

«Han kalte seg til orden, det nyttet ikke å være svak, hans dag måtte komme. Det var ikke noe som tvang ham til å skynde seg, han satte seg ned for å kunne tenke bedre, for det han nå måtte gjøre, krevde grundige overveielser.»

På samme måte ser vi klart svakhetene i mobiliseringa og organiseringa av innmarsjen i Kautokeino. De bygde ikke på prinsippet om personlig mobilisering og frivillig deltagelse, men de tvang faktisk enkelte til å være med ved å blande reinflokkene sine inn i andre for å drive eierne med i samme retning:

«Det var snedig av lensmannen å velge en slektning til å komme med beskjeden. Neste gang kom han nok mannsterkt. Urolige regnet de over sin lille skare av tilhengere og kom til at de var altfor få. De måtte gjøre seg så mannsterke at de kunne forsvare seg. Men hvordan?

— De som ikke vil slutte seg til oss, sa Anders, de vil nok, når vi driver reiene deres inn i vår flokk.

Han hadde i de årene han kjempet for å komme løs fra sin stemor, lært adskillig om slikt.»

Det er med denne bakgrunnen vi må forstå hvorfor det ble splittelse blant samene sjøl i det avgjørende øyeblikket og at mange samer deltok sammen med kolonimaktas representanter i å slå opprøret ned.

Mangler i behandlinga av enheten nordmenn—samer

Er det ingen svakheter ved boka? Etter min mening viser ikke boka nødvendigheten av at samene og det arbeidende norske folket må stå sammen i kampen mot den nasjonale undertrykkinga av samene. Bortsett fra Læstadius møter vi ingen som ikke sjøl er same, som viser sympati og forståelse for samenes kamp. Tvertimot er det tendenser til å skape en ubrytelig barriere mellom samer og nordmenn, selv om den norske staten og embetsverket absolutt pekes ut som hovedfienden. Dette er synd fordi enheten mellom samer og det arbeidende norske folket er en nødvendig forutsetning for at samenes kamp skal seire. Derfor er det beklagelig at følgende replikkveksling mellom Aslak og en samejente blir stående uimotsagt som synet på nordmenn i sin alminnelighet:

«Det er så. Men det er nå min tro at enhver som ikke er av vårt folk, helst vil ha oss til å skjære ut vår innerste sjel og våre tunger. Og først når vi har gjort det, er vi velkomne til å spise med våre herrer. Tror du at de på sin side ville ønske oss velkomne hvis vi trengte oss inn på dem med våre skikker og krevde at de så fort som mulig omvendte seg til vårt snakk?»

«Rød Høst» er en viktig bok, ikke bare fordi den gir god innsikt i et viktig kapittel i samefolkets kamp. Det er en levende skildring av samefolkets liv og kamp mot norsk kolonialisering som fortjener å bli lest av mange.

L.O.

SAMEKAMPEN

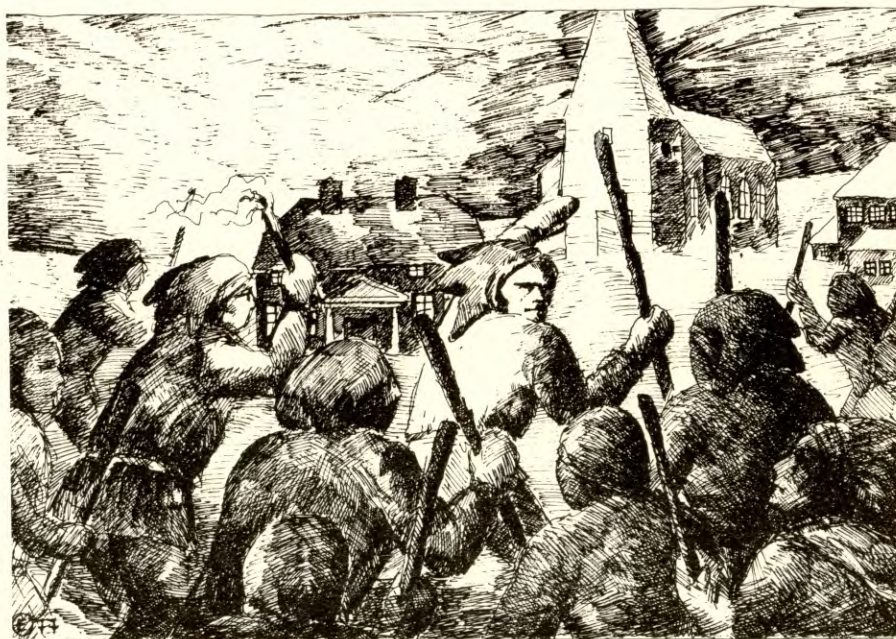

KAUTOKEINO- OPPRØRET:

Ut på formiddagen mandag 8. november 1852 toget de inn på kirkestedet i Kautokeino, en flokk på 30 voksne og 29 yngre samer. Planen deres var å svi av kirken, prestegården og handelsstedet til den forhatte brennevinshandleren Carl Johan Ruth. Handelsmannen sjøl og medhjelperen hans L. Bucht skulle drepes. Bucht hadde nylig tatt over som lensmann på stedet. Medløperne til disse to skulle piskes, mens planen også gikk ut på å ta presten Hvoslef til fange og så omskolere han til fjellmenneske.

Da kveldsmørket senket seg over kirkestedet, ulmet det fortsatt i asken fra prestegården. Opprørerne hadde fått sin hevn over Ruth og Bucht. Men også to av deres egne lå igjen. Og opprøret var slått ned, et opprør som skulle komme til å kreve åtte liv. Foruten de fire som ble drept i forbindelse med sjølve opprøret, omkom to av samene i fengselet. Og punktum ble satt lørdag klokka 11 14. oktober 1854. Da ble to av hovedmennene henrettet ved halshogging. De to var Aslak Hætta, av mange vurdert som lederen, og Mons Somby. De var 30 og 29 år gamle. Ingen av dem ba om nåde eller om presten Hvoslefs sakramente før skarpretteren lot blokken falle på retterstedet som var rigget til på Elvebakken i Alta.

Fra religiøs vekkelse til nasjonal oppstand

Med få unntak har det fram til i dag vært det norske borgerskapet, jurister, borgerlige historikere og presteskapet som har fortolket det som skjedde i Kautokeino. Hovedvekta har vært lagt på at det dreide seg om religiøst villfarne folk. Hos enkelte har den åpent rasistiske hoven stukket fram: Det dreide seg om sinnsforvirra personer, drevet av personlig hat og ondskap. Opprøret var angiveliv et uttrykk for hvor primitive samene var.

Etterkrigstida har vært nødt til å snu opp ned på denne forklaringa. Kautokeino-opprøret var i virkeligheten spirer til et sosialt og nasjonalt opprør, rettet mot den tiltakende norske undertrykkinga av samefolket. At opprørsbevegelsen i utgangspunktet var inspirert av en religiøs vekkelse, endrer ikke på dette. Tvertom var det svært vanlig blant undertrykte folk rundt om i koloniene på denne tida at det nasjonale og sosiale opprøret ble koplet sammen med religiøse vekkelser. Slik var det for eksempel også i opprørerne mot den britiske kolonipolitikken i India.

Hva var så bakgrunnen for det som fikk sin utløsning i Kautokeino november-dagen for 125 år siden?

PROTESTENE MOT «HARDE – HJORT»

Allerede i 1773 hadde en religiøs vekkelse nådd Kautokeino. Den hadde brodd mot et presteskap som kom til samene, ikke som deres tjenere, men som representanter for den nor-

ske kolonimakta. I Kautokeino rettet harmen seg mot den nye presten Olav Josephson Hjort. Han fikk raskt tilnavnet «Harde-Hjort». Dette fordi han dengte løs på «de vakte» med vedskier og trestykker så fort han fikk tak i dem. Han reiste også rundt og beslagla det han kom over av bøker på samisk. Med tvang skulle han «animere Finnen til at tale Landets rette Sprog».

Flere ganger kom det til åpne demonstrasjoner mot presten. Det fortelles blant annet som en episode en søndag da Hjort preket. En av de vakte, Peder Olsen, hadde klatret opp i kirketårnet. Bare dette var en så stor prestasjon i seg sjøl at folket kom i undring om det var Guds eller Djevelens verk. Da presten forlot kirken, ropte Peder fra sin plass: «Se, se, der går presten, og to djevlr sitter på hans skuldre i skikkelse av to ravner!»

Nå stilnet denne bevegelsen av, men en kime var lagt. Nå skal en ikke overvurdere det sosiale og nasjonale innholdet i denne første bevegelsen. Men samtidig er det viktig å huske at når protestbevegelsen rettet seg mot presten, så var det ikke bare mot kirkens fremste representant, men også mot den norske statens ofte praktisk talt eneste representant på stedet.

LÆSTADIANER- BEVEGELSEN

Det var i 1845 at Lars Levi Læstadius fra å være en stillfarende prest på det vesle nord-svenske stedet Karesuando, rett sør for Kautokeino, begynte å bruke prekestolen til tordnende

appeller mot brennevinsdriking og forfengelighet. I 1847 sendte Læstadius noen av sine menn over til Kautokeino.

Møtet med Læstadius gjorde et sterkt inntrykk på Kautokeino-samene. Spesielt gjaldt dette kampen mot brennevinet. Drukkenskap hadde i lang tid vært ei svøpe for samefolket. De norske koloniherrere pøste brennevin inn i Sameland. Brennevinet var i Sameland – som det var det i koloniene ellers i verden og blant de fattige arbeidermassene i byene – et middel til å trellebinde og fornede folk. Personlige tragedier fulgte i kjølevannet på denne plagen.

Ikke minst de norske prestene deltok i denne brennevins-imperialismen. Historia er full av eksempler på prester som var de reineste drukkensbolter, som levde alt annet enn i pakt med den lære de forkynte fra prekestolen.

Når Læstadius kom til å gjøre et slikt inntrykk, var det ikke minst fordi han i sin enkle og strenge livsførsel kombinert med sin aktivistiske forkynnelse, forente liv og lære i samenes øyne.

DEMONSTRASJONER MØTT MED POLITIMAKT

Det utviklet seg etterhvert til kraftige demonstrasjoner i kirken. Aktivistene blant Kautokeino-samene avbrøt ofte presten midt i gudstjenesten. Om de ble kastet ut, fortsatte de demonstrasjonene utafor.

Dette ble farlig for de norske myndighetene. For dette skjed-

de også på et tidspunkt da det norske borgerskapet for alvor var i ferd med å rykke inn i Sameland med gruvedrift og jakt på naturressurserne og det var ei tid da kampen mellom Sverige/Norge og Russland (som hadde okkupert Finland) tilspisset seg om kontrollen over samenes land.

Biskopen sendte derfor presten Stockfleth til Kautokeino høsten 1851. Han hadde gjort seg kjent som en «samenes venn», som kjente deres språk og som nok skulle få dem til «fornuft». Han hadde også virket i Kautokeino seks år tidligere.

Hvor langt Stockfleths kjærlighet til og forståelse for samefolket strakk seg, viste seg allerede ved ankomsten til Kautokeino. «De vakte», som hadde gledet seg til at han skulle komme, ville vise dette med omfavnelser og gledesytringer. Stockfleth svarte med å bli sint, og slo fra seg med stokken. Dette var «Harde-Hjort» om igjen.

Mange samer mistet etter denne episoden de siste illusjoner om den norske kolonimaktas representanter. Stockfleth ble snart fordømt som et «Djevelens barn». At han tok hus hos brennevinshandler Ruth gjorde ikke hans posisjon bedre. Ruth hadde forøvrig før Stockfleth kom søkt tilflukt i Alta på grunn av de veldige demonstrasjonene mot han.

Nå sendte Stockfleth bud på lensmannsfolkene Klerk og Bergmark fra Alta for å slå ned og arrestere demonstrantene.

Stockfleth sørget også for å få den forhatte Bucht innsatt som

ny lensmann. Dette skjedde etter at den egentlige lensmannen i Kautokeino, Iisa Åval, hadde hoppet av og gått over på samenes side en gang han ble sendt ut til en reinby for å arrestere noen av aktivistene. (Åvla ble forøvrig seinere ordfører i Kautokeino.)

Bucht var ikke bare brennevinshandlerens nærmeste. Han var kjent som ei bølle og en bedrager. Tidligere hadde han vært lensmann på et lite sted i Nord-Sverige, men hadde blitt avsatt på grunn av underslag.

FRA VEKKELSE TIL OPPSTAND

Nå blei kampen bare hardere og hardere. På dette tidspunktet hadde Kautokeino-bevegelsen ikke lengre noe direkte tilknytningspunkt til Læstadius. Han

hadde allerede i 1849 blitt forflyttet fra Karesuando.

Som forfatteren Olav Nordrå skriver i sin dokumentarroman om Kaotokeino-opprøret, «Rød Høst», når han i et avsnitt skildrer opprørslederen Aslak Hætta:

«Visste han noe om det som kaltes politikk? Nei! Men i vekkelsen fant han noe å stå på, noe som allerede eksisterte, noe som i seg selv var samlende og felles. De hadde ikke noen prest å vende seg til. Slike personer kom bare på besøk til jul, snakket litt i kirken og gikk så til Ruth og drakk jogasta. Og etter som Læstadius den annen søndag i advent (1849) ble forflyttet til Pajala, ble også impulsene fra ham fjernere, han nådde dem ikke. Derfor tok den sed,

Lars Levi Læstadius.

som ble sådd i Karesuando og grodde opp i Kautokeino, en retning som mer lignet en oppstand enn en vekkelse. De ble nødt til å finne ut av det selv og ved egne krefter holde seg klar av de onde krefter omkring dem. Deres bønner til Gud handlet kanskje ikke minst om å få forandret litt på øvrigheten.»

Ikke minst Nordrå sjøl gir i romanen flere eksempler på hvordan det var den framvoksende kolonialiseringa, der prest, politi og brennevinshandleren var spydspisser, klarere og klarere ble fienden som sameaktivistene oppfattet. Daglig opplevde samene hvordan gruvedrift, statlige representanter og koloniherrer sørfra tok for seg av det landet de hadde bebodd i årtusner.

FEBRUAR – DOMMENE

19. februar 1852 startet en rettssak i Kautokeino som skulle komme til å vare i fem dager. Tiltalt sto tilsammen 22 samer, blant dem var flere arrestert allerede. Det var prestene Stockfleth og Quale som hadde anmeldt dem.

Tre av samene ble dømt til straffearbeid. Det var Rasmus Spein, som fikk 2 år, Elen Skum halvannet år og Mattis Hætta 8 måneder. For 17 andre tiltalte ble dommene mellom fem og 32 dagers vann og brød. Aslak Hætta fikk 20 dagers vann og brød.

Tiltalen de ble dømt for gjaldt hån mot statens offentlige religion, spott mot statens tjenestemann og trusler om vold.

Enda mer grotesk enn sjølve

fengslinga var det at samene ble dømt til å betale saksomkostninger. Dette var det samme som ruin for reineierne.

En av de dømte, Elen Skum, greide forresten å rømme fra Kautokeino før saken var avsluttet. Hun greide deretter å holde seg i skjul for lensmannsfolkene helt fram til sjølve opprørsdagen et halvt år seinere. Kvinnene spilte på dette tidspunktet en stadig viktigere rolle blant sameaktivistene.

GRENSESTENGNINGA

Truslene om ruin, overgrepene fra det norske rettsvesenet og det økte presset mot samenes landområder tente hatet og opprørstrangen for alvor.

Viktig for den videre kampen var nok også hendingene i juli og september samme året. Først stengte Norge grensa mot Russland, som på denne tida holdt Finland okkupert. Deretter svarte Russland med også å stenge.

Den såkalte «lappe-kodicillen» fra 1751, som regulerte grensene mellom maktene på Nordkallotten, men som likevel måtte ta et visst hensyn til samenes behov for å krysse grensene med reinen sin, ble nå satt ut i kraft. Tsar-Russland truet Norge med kravet om tilgang til isfrie havner i Norge. Det norske svaret var å stenge grensa. Prisen var det samene som måtte betale, et folk som i lang tid hadde vært offeret for de ulike statenes rivalisering i området. Kautokeinosamene ble nå stengt ute fra vinterbeitene sine på finsk side.

Dette var en ytterligere trusel mot livsgrunnlaget deres.

Tanken om et regelrett opprør ble stadig sterkere. Som Olav Nordrå skriver i en roman som forøvrig mange bør lese:

«Glemte var nå det meste av det predikantene fra Karesuando førte med seg fra den store læremester Læstadius. Det som nå satt igjen, var ufordøyelige rester av en forkynnelse, som først bar frukter mange år etter denne høsten. Nå var den blandet med sosiale opprørsfølelser. Det som nå betydde mest, var den vekt som ble lagt på pasjonen. Opprinnelig var den ment som et middel til å vekke de åndelige sløve; nå ble den et middel til å vekke deres praktiske handlekraft. Den var ikke lenger sløvet av alkohol, den var stimulert av presset omkring dem. Før de første vakte var hjertet, blodet, nervene — ikke hjernen — det egentlige sete for alle sjelelige virksomheter. Nå banket deres hjerter, nå kokte deres blod, nå dirret hver nerve i dem for et håndgripelig mål. Det Karesuandoprestens bjeffende hunder sådde i det Herrens år 1848 — uten at de selv ante det — ble spirene til en oppstand i den arktiske villmark ennå mens blodkampen fra den franske revolusjonen lå over Europa. Disse vindens barn forandret karakter og ble orkanens barn.»

«Og deres øyne ble opplatt; de så at den frihet som deres verdslige læremestre praktiserte, var en frihet til å ta seg friheter overfor dem, en frihet til å synde, en frihet til å straffe. Nå var de straffet og syndet mot så

mange ganger at tiden var moden til å begynne å synde og straffe selv.»

«De dro ut i sneen, ikke som apostler for å vinne sjeler, men som hærledere før å verve mannskap til forsvar mot det som truet deres eksistens.»

BLE SLÅTT NED AV SAMER

Troppene ble samlet før marsjen mot Kautokeino. Slik var det ikke et spontant, men et planlagt opprør.

Ruth og Bucht ble ryddet av veien som planlagt. Likevel ble oppstanden slått ned etter bare noen timer, av samer fra nabo-stedet Avzze. De fikk seinere store pengegaver for «sin mandige og smukke Daad». Hvordan kunne dette skje?

To årsaker ligger i dagen: For det første hadde rekrutteringa til opprørsstyrken ofte vært preget av tvang, ikke overtalelse og mobilisering. Flere av deltakerne i opptoget skiftet side etter at Avzze-folkene kom.

Det var nettopp en av dem som ble tvunget med, en unggutt fra sjølve kirkestedet, som greide å stikke av for å hente Avzze-folkene.

En annen årsak er det at blant Avzze-folkene fantes elementer som også før hadde latt seg bruke av lensmann Bucht. Dette gjaldt Aslak Hættas egen onkel, som Bucht tidligere hadde sendt innover fjellet for å få tak i Elen Skum.

Ole Somby og Marit Spein ble drept under denne kampen.

Sluttstrek ble satt med døds-

dommene for fem av opprørerne. To av dem ble fullbyrdet. Lars Hætta, Elen Skum og Henrik Skum fikk dommene omgjort til livsvarig fengsel på grunn av sin unge alder. For de andre av de 33 som sto tiltalt ble dommene straffearbeid av ulik lengde.

KAUTOKEINO – OPPRØRETS BETYDNING I DAG

Fra å sluke den borgerlige fortolkingas påstander om religiøst svermeri og personlig villskap, må Kautokeino-opprøret vurderes som ei progressiv hending.

Hovedsida er ikke de åpenbare svakhetene, i organiseringa og i politisk forståelse blant de som ledet. I så fall må en spørre hva som ellers skulle inspirert folket til å ta kampen opp.

Hovedsida er at opprøret rettet seg mot representanter for den norske kolonimakta, presteskapet, brennevinshandlere og politi, som holdt samene nede i nød og forfedrelse.

Etter flere generasjoner hvor den norske imperialismen har vært på rovferd i Sameland (kraftutbygging, jakt etter mineraler og ødelegging av reintråkk, språklig og kulturell undertrykking og tvangsassimilering), har motstanden og kampviljen økt blant stadig flere samer. Kampen for å hindre neddemminga av Masi er ett eksempel.

Kautokeino-opprøret forteller om ei Norges-historie som er langt mindre fredelig enn det

borgerskap og revisjonister i dag vil skape inntrykk av. Opprøret forteller om ei statsmakt som brukte voldsapparatet sitt mot de minste trusler.

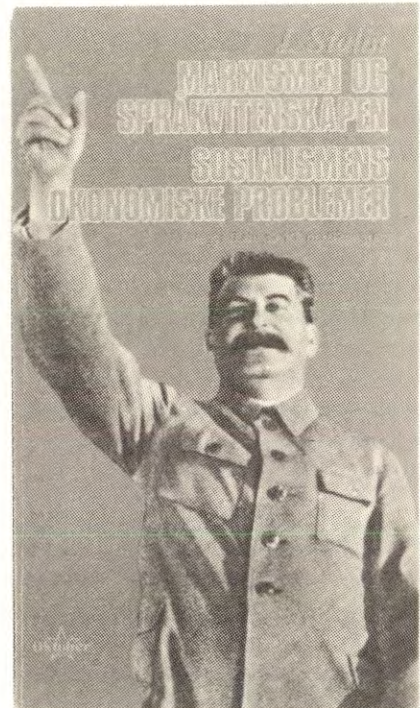
Fra Bergen Samiid Sær'vi har det kommet forslag om å gjøre 8. november til en spesiell samisk dag, nettopp med begrunnelse i at opprøret var rettferdig.

Både samefolket og nordmenn har i dag grunn til å hedre og lære av flokken som denne novemberdagen for 125 år siden marsjerte mot Kautokeino.

Note til artikkelen: Framstillinga av det faktiske forløpet bygger i vesentlig grad på Olav Nordrås dokumentarroman «Rød Høst» (Dreyer 1970) og på Per Otnes' «Den samiske nasjon» (Pax Forlag), som er ei brei framstilling av samenes kamp fram til i dag. Også en artikkel av Bergen Samiid Sær'vi i avisa «Nordkalott» nylig har gitt nyttig bakgrunnsmateriale. Av eldre verk om Kautokeino-opprøret regnes Andreas Markussons roman «Hyrdene som fór vill» som ei forholdsvis nøktern framstilling.

Klassikerutdrag

LENIN OG STALIN OM DET NASJONALE SPØRSMÅL

LENIN:

DEN SOSIALISTISKE REVOLUSJONEN OG SJØLVRÅDERETTEN TIL NASJONANE.

TESAR

1. IMPERIALISME, SOSIALISME OG FRIGJERINGA AV UNDERTRYKTE NASJONAR.

Imperialismen er det høgaste stadiet i utviklinga av kapitalismen. I dei fremste landa har kapitalen vakse ut over grensene til nasjonalstatane, har sett monopol i staden for tevling, og har skapt alle dei objektive vilkåra for at sosialismen kan verta nådd. I Vest-Europa og i USA er difor den revolusjonære kampen til proletariatet for å styrta kapitalistiske regjeringar og taka eigedomsretten frå borgarskapet på dagsordenen. Imperialismen tvingar massane inn i denne kampen ved å skjerpa klassemotseiingane i veldig målestokk, ved å gjera vilkåra for massane verre både økonomisk — trustar, høge levekostnader — og politisk — voksteren i militarismen, oftare krigar, sterkare reaksjon, styrking og utviding av nasjonal underkving og kolonial plyndring av koloniane. Det er naudsynt at den sigrande sosialismen opprettar eit fullt demokrati og, fylgjeleg, at han ikkje berre innfører full likskap mellom nasjonar, men og godkjenner sjølvråderetten til dei underkua nasjonane, dvs. retten til fri politisk utskiljing. Sosialistiske parti som ikkje gjennom heile verksemda si, både no, under revolusjonen og etter at han har sgra, syner at dei vil frigjera dei trælbundne nasjonane og byggja opp samband med dei på grunnlag av ein fri union — og fri union er ein falsk frase utan retten til lausriving — desse partia ville svika sosialismen. Demokratiet er sjølv sagt og ei statsform som må kverva bort når staten kverv bort. Men det vil fyrst henda i overgangen frå endeleg sigrande og grunnfesta sosialisme til full kommunisme.

2. DEN SOSIALISTISKE REVOLUSJONEN OG KAMPEN FOR DEMOKRATI.

Den sosialistiske revolusjonen er ikkje ei einskild handling, han er ikkje eitt slag på ein front, men ein heil tidbolk med kvasse samanstøytar mellom klassane, ei lang rekkje slag på alle frontar, dvs. i alle spørsmål om økonomi og politikk, slag som berre kan enda med at borgarskapet vert fråteke eigedomsretten sin. Det ville vera eit djupt mistak å tru at kampen for demokrati ville vera i stand til å føra proletariatet bort frå den sosialistiske revolusjonen eller til å løynd, overskugga han osb. Tvert om, på same vis som det ikkje kan finnast nokon sigrande revolusjon som ikkje praktiserer fullt demokrati, kan ikkje proletariatet førebu sigeren sin over borgarskapet utan ein allsidig, fast og revolusjonær kamp for demokrati.

Det ville ikkje vera eit mindre mistak å fjerna eitt av punkta på det demokratiske programmet, til dømes punktet om sjølvråderetten til nasjonane på grunnlag av at det er «ugjennomførleg» eller «illusorisk» under imperialismen. Påstanden at sjølvråderetten til nasjonane ikkje kan setjast i verk innom grensene for kapitalismen kan skjønast anten i den reint økonomiske tydinga, eller i den vilkårsbundne politiske tydinga.

I det fyrste tilfellet er det grunnleggjande gale frå det teoretiske standpunktet. For det fyrste: I den tydinga kan til dømes ikkje slike ting som pengar for arbeid, eller avskaffing av krisene gjennomførast under kapitalismen. Det er heilt gale at sjølvråderetten til nasjonane er *like* ugjennomførleg. For det andre: Endåtil det eine dømet med lausrivinga av Noreg frå Sverige i 1905 greier seg for å visa attende at det er «ugjennomførleg» i den tydinga. For det tredje: Det ville vera heilt vitlaust å nekta for at ei eller anna lita endring i dei politiske og strategiske tilhøva i lat oss seia Tyskland og Storbritannia i dag eller i morgon, kunne gjera skipinga av ein ny polsk, indisk eller ein annan liknande stat fullt ut «gjennomførleg». For det fjerde: I jakta si etter å breia seg ut kan finanskapitalen «fritt» kjøpa eller muta den friaste demokratiske eller republikanske regjeringa og dei valde tenestemennene i kva land som helst, endåtil i eit «sjølvstendig» land. Herredømet til finanskapitalen og kapitalen allment kan ikkje avskaffast av *nokon* reform i sfæren for politisk demokrati; og sjølvrådig høyrer fullstendig og berre til i denne sfæren. Men dette herredømmet til finanskapitalen opphevar ikkje det minste tydinga av politisk demokrati som ei friare, breiare og klårare *form* for klasseundertrykking og klassekamp. Difor vert alle argument om at eitt av krava om politisk demokrati under kapitalismen er «ugjennomførleg», i den økonomiske tydinga, redusert til ein teoretisk galen definisjon av dei allmenne og grunnleggjande tilhøva i kapitalismen og av politisk demokrati i det heile.

I det andre tilfellet er påstanden ufullstendig og unøyaktig. Dette er på grunn av at ikkje berre sjølvråderetten til nasjonane, men *alle* dei grunnleggjande krava om politisk demokrati berre er delvis «gjennomførlege» under imperialismen, og då i ei rengd form og unntaksvis (til dømes lausrivinga av Noreg frå Sverige i 1905). Kravet om frigjering av koloniane straks, som er sett fram av alle revolusjonære sosialdemokratlar, er og «ugjennomførleg» under kapitalismen utan ei rekkje revolusjonar. Men av dette fylgjer det ikkje på noko vis at sosialdemokratiet skulle visa attende den beinveges og svært fastrådde kampen for *alle* desse krava — å visa dei attende slik ville berre spela i hendene til borgarskapet og reaksjonen — tvert om fylgjer det at desse krava må verta utforma og gjennomførte på eit revolusjonært og ikkje på eit reformistisk vis. Dei må setja seg ut over grensene for borgarleg legalitet, bryta dei sund, gå vidare enn talar i parlamentet og verbale protestar, og trekkja massane inn i avgjerande handling, utvida og styrkja kampen for kvart einaste grunnleggjande demokratisk krav opp til eit beinveges proletarisk åtak på borgarskapet, dvs. opp til den sosialistiske revolusjonen som tek eigedomsretten frå borgarskapet. Den sosialistiske revolusjonen kan flamma opp ikkje berre gjennom ein eller annan stor streik, gatedemonstrasjon, eller hungersopprør eller ein militæroppreist eller koloniopprør, men og som eit resultat av ei politisk krise slik som Dreyfus-saka¹ eller Zabern-hendinga², eller i samband med ei folkerøysting om lausriving av ein underkua nasjon osb.

Auka nasjonal underkuing under imperialismen tyder ikkje at sosialdemokratiet skulle visa attende det som borgarskapet kallar den «utopiske» kampen for nasjonane sin fridom til å lausriva seg. Tvert om skulle det gjera betre nytte av dei konfliktane som veks fram i denne sfæren og, som grunnlag for masseaksjon og revolusjonære

åtak på borgarskapet.

3. TYDINGA AV SJØLVRÅDERETTEN OG TILHØVET HANS TIL FØDERASJON.

Sjølvråderetten til nasjonane inneber retten til sjølvstende i den politiske tydinga, retten til fri politisk utskiljing frå underkuarnasjonen. Dette kravet om politisk demokrati inneber særskilt full fridom til å agitera for lausriving for den nasjonen som vil lausriva seg. Difor tilsvarar ikkje dette kravet eit krav om utskiljing, oppstyking og skiping av små statar. Det inneber berre eit fast uttrykk for kamp mot all nasjonal underkuing. Di nærare eit demokratisk statssystem er til full fridom til å lausriva seg, di sjeldnare og mindre brennande vil hugen til utskiljing vera i praksis. For store statar gjev udiskutable føremoner både når ein ser det frå synsstadene om økonomisk framgang og frå synsstadene om massane sine interesser. Dessutan aukar desse føremonene med voksteren til kapitalismen. Å godkjenna sjølvråding tyder ikkje det same som å godkjenna føderasjon som eit prinsipp. Ein kan vera ein fastrådd motstandar av dette prinsippet og ein talsmann for demokratisk sentralisme, men likevel heller vilja ha føderasjon framfor nasjonal ulikskap som einaste vegen til full demokratisk sentralisme. Det var frå dette synspunktet at Marx, som var sentralist, endåtil heller ville ha føderasjonen mellom England og Irland framfor at Irland skulle vera tvunga til å underkasta seg engelskmennene.³

Målet til sosialismen er ikkje berre å gjera ende på kløyvinga av manneætta i ørsmå statar og isoleringa av nasjonane i alle former. Det er ikkje berre å føra nasjonane nærare saman, men å smelta dei saman. Og det er nett for å nå dette målet at vi på den eine sida må forklara for massane det reaksjonære innhaldet i ideen til Renner og Bauer om såkalla «kulturelt og nasjonalt autonomi»⁴ og, på den andre sida krevja frigjering av underkua nasjonar i eit klårt og noggrant ordlagt politisk program som tek særskilt omsyn til hykleriet og feigskapen til sosialistar i underkuarnasjonane, og ikkje i allmenne, tåkute frasar, ikkje i tome deklamasjoner og ikkje ved å «avvisa» spørsmålet til sosialismen er nådd. På same vis som manneætta berre kan nå fram til avskaffing av klassane gjennom ein overgangsperiode med diktaturet til den undertrykte klassen, kan ho berre nå fram til den uunngåelege samansmeltinga av nasjonane gjennom ein overgangsperiode med full frigjering av alle underkua nasjonar, dvs. retten deira til å lausriva seg.

4. DEN PROLETARISK-REVOLUSJONÆRE FRAMSTILLINGA AV SPØRSMÅLET OM SJØLVRÅDERETTEN TIL NASJONANE.

Småborgarskapet hadde sett fram ikkje berre kravet om sjølvråding for nasjonar, men *alle* punkta i det demokratiske minimumsprogrammet vårt *for lenge sidan*, så langt attende som i det syttande og det attande hundreåret. Framleis set dei fram *alle* på utopisk vis av di dei ikkje ser på klassekampen og at han har vorte striare under demokratiet, og av di dei trur på «fredeleg» kapitalisme. Det er nett innhaldet i utopien om ein fredelig union av likestilte nasjonar under kapitalismen som lurar folket og som Kautskytilhengjarane forsvarar. Som ei motvekt mot denne småborgarlege opportunistiske utopien, må programmet til sosialdemokratiet hevda kløyvinga av na-

sjonar i underkuarnasjonar og undertrykte nasjonar som grunnleggjande, viktig og uunngåeleg under imperialismen.

Proletariatet i underkuarnasjonane må ikkje avgrensa seg til allmenne, stivna frasar mot annektering og for likskap mellom nasjonar allment, noko som kven som helst pasifistisk borgar kan taka opp att. Proletariatet kan ikkje teia om spørsmålet om *grensene* til ein stat som er tufta på nasjonal underkuing, eit spørsmål som er så «leitt» for det imperialistiske borgarskapet. Proletariatet må kjempa mot at underkua nasjonar vert tvinga til å halda seg innom grensene til ein viss stat, noko som tyder at dei må kjempa for sjølvråderett. Proletariatet må krevja fridom til politisk utskiljing for dei koloniane og nasjonane som er underkua av «deira eigen» nasjon. Elles ville den proletariske internasjonalsismen ikkje vera anna enn tome ord. Korkje tillit eller klasse-samhald ville vera mogleg mellom arbeidarane i dei underkua og dei underkuande nasjonane; hykleriet til reformistane og kautskyanarane som forsvarar sjølvråding, men som teier om dei nasjonane som er underkua av «deira eigen» nasjon og haldne innom «deira eigen» stat med tvang, ville ikkje verta avslørt.

På den andre sida må særksilt sosialistane i dei underkua nasjonane forsvara og nytta den fulle og vilkårslause einskapen, medrekna den organisatoriske einskapen, mellom arbeidarane i den underkua nasjonen og dei i undertrykkarnasjonen. Utan dette er det uråd å forsvara den sjølvstendige politikken til proletariatet og klassesamhaldet deira med proletariatet i andre land andsynes alle slags meinrader, svik og knep frå borgarskapet si side. Borgarskapet i dei underkua nasjonane nyttar hardnakka slagorda om nasjonal frigjerung for å lura arbeidarane, i innanrikspolitikken sin nyttar dei desse slagorda til reaksjonære semjer med borgarskapet i herskarnasjonen (til dømes polakkane i Austerrike og Russland som kom til semje med reaksjonære for å underkua jødane og ukrainarane); i utanrikspolitikken sin strevar dei etter å koma til semje med ein av dei tevlande imperialismaktene for å nytta røvarplanane sine (politikken til dei små Balkan-statane osv.).

Det er like urimeleg at den kjensgjerninga at kampen for nasjonal frigjerung mot ei imperialismakt under visse tilhøre kan verta utnytta av ei anna «stor»makt for hennar eigne like imperialistiske mål skal få sosialdemokratane til å nekta å godkjenna sjølvråderetten til nasjonane, som det er urimeleg at dei talrike tilfella av at borgarskapet utnyttar republikanske slagord til politisk svik og økonomisk plyndring (som til dømes i dei romanske landa) skal få sosialdemokratane til å forkasta republikanismen.*

* Det ville sjølsagt vera heilt lättleg å forkasta sjølvråderetten på det grunnlaget at han inneber «forsvar av fedrelandet». Med same retten, dvs. med same mangelen på ålvor, syner sosialsjävinstane frå 1914—16 til kva som helst av krava til demokratiet (til republikanismen deira til dømes) og til kva for utforming som helst av kampen mot nasjonal underkuing for å rettferdigjera «forsvar av fedrelandet». Marxismen kjem fram til forsvar av fedrelandet i Europa i krigar i til dømes den store franske revolusjonen eller til krigane til Garibaldi, og til at ein skal halda seg frå forsvar av fedrelandet i imperialistkrigen frå 1914, ut frå ein analyse av dei konkrete særdraga ved kvar einskild krig, og aldri frå noko «allment prinsipp» eller noko punkt i eit program.

1) Eit falskt klagemål som vart sett fram i 1894 av reaksjonære royalistkrinsar mellom dei franske militaristane mot Dreyfus som var ein jødisk offiser i generalstaben. Han vart falskt klaga for spionasje og høgførræderi. Han vart dømd til livstidsstraff av ein militærdømstol. Folkerørsla for å

taka opp att saka fekk forma av ein ofseleg kamp mellom republikanarane og royalistane, og førte til at han til sist vart sett fri i 1906.

Lenin sa at Dreyfus-saka var «eit av dei mange tusen svikefulle knepa til den reaksjonære militærkysten».

2) Hendinga hadde til årsak brutaliteten til ein prøyssisk offiser mot elsassarar i Zabern i Elsass i november 1913. Resultatet var eit utbrot av harme mellom den lokale, i hovudsak franske folkesetnaden mot dei prøyssiske militaristane. (Sjå Lenin-artikkelen «Zabern» i band 19, russ. utgåve av Lenin, Samla verk).

3) Marx sine brev til Engels frå 2. november og 30. november 1867 (Marx og Engels, Utvalde brev, Moskva 1955, ss. 513—15).

4) For kritikk av den reaksjonære ideen til Renner og Bauer om «kulturelt og nasjonalt autonomi», sjå Lenin-artiklane «Kulturelt og nasjonalt autonomi» (Samla verk, russ. utgåve, band 19) og «Kritiske merknader til det nasjonale spørsmålet» (band 20).

Oversettelsen av dette utdraget står for redaksjonens regning.

«Fra «Nasjonenes rett til sjølbestemmelse»

6. Norges løsrivelse fra Sverige

Rosa Luxemburg kommer nettopp med dette eksemplet, og drøfter det slik:

«Den siste hendinga i de føderative* forbindelseenes historie, Norges løsrivelse fra Sverige — som den sosialpatriotiske polske pressa (se *Naprzod*⁸⁶ i Krakow) da raskt slo ned på som et gledelig tegn på hvilken styrke og progressiv karakter tendensen mot statlig løsrivelse har — ga straks slående bevis for at føderalisme og det som har tilknytning til det, atskillelse, ikke på noe vis er et uttrykk for framskritt eller demokrati. Etter den såkalte norske 'revolusjonen' som betydde at

* *Føderativ* — som hører til et forbund, en føderasjon er et forbund av stater. — *Red.*

Monarkene *avsto* Norge til Sverige under Napoleonskrigene*, mot nordmennes vilje. Og svenskene måtte sende tropper inn i Norge for å kue landet.

Tross i at Norge hadde svært omfattende autonomi (landet hadde sitt eget parlament, osv.), var det stadig gnisninger mellom Norge og Sverige i mange tiår etter unionen, og nordmennene strevde hardt for å kaste av seg det svenske aristokratiets åk. Endelig, i august 1905, lyktes de: Det norske parlamentet vedtok at den svenske kongen ikke lenger var konge av Norge, og i folkeavstemninga som blei holdt seinere blant det norske folket, stemte det overveldende flertallet (om lag 200 000 mot et par hundre) for full atskillelse fra Sverige. Etter en kort periode med nøling, avfant svenskene seg med løsrivelsen som ei kjensgjerning.

Dette eksemplet viser oss på hvilket grunnlag tilfeller av nasjonenes løsrivelse er gjennomførlige, faktisk forekommer under moderne økonomiske og politiske forhold, og *formen* løsrivelse av og til får under vilkår med politisk frihet og demokrati.

Ingen sosialdemokrat — om han da ikke vil erklære seg likegyldig til spørsmål om politisk frihet og demokrati (i så tilfelle er han sjølsagt ikke lenger noen sosialdemokrat) — vil nekte for at dette eksemplet *i virkeligheten* beviser at det er klassebevisste arbeideres *simple plikt* å drive systematisk propaganda og berede grunnen for å løse konflikter som kan oppstå på grunn av nasjonenes løsrivelse, ikke på den «russiske måten», men *bare på den måten* de blei løst i 1905 mellom Norge og Sverige. Det er nøyaktig dette som menes med kravet i programmet om anerkjennning av nasjonenes rett til sjølbestemmelse. Men Rosa Luxemburg prøvde å komme utenom ei kjensgjerning som sto i motstrid til teorien hennes ved voldsomme angrep på de norske spissborgernes spissborgerlighet og på *Naprzod* i Krakow. For hun forsto utmerka godt at denne historiske kjensgjerning *fullstendig gjendriver* frasene

* *Napoleonskrigene* — her krigen mellom Danmark/Norge, i allianse med Napoleon, dvs. Frankrike, og Storbritannia (som bl.a. Sverige og Russland var alliert med). Krigen endte med fransk nederlag. Danmark blei tvunget til å avstå Norge ved fredstraktaten som blei undertegna i Kiel i januar 1814. — *Red.*

hennes om at nasjonenes rett til sjølbestemmelse er en «utopi», eller lik retten til «å spise av gulltallerkner», osv. Slike fraser uttrykker bare ei sjøltilfreds og opportunistisk tru på at det nåværende styrkeforholdet mellom nasjonalitetene i Øst-Europa er uforanderlig.

La oss gå videre. I spørsmålet om nasjonenes sjølbestemmelse er vi, som i alle andre spørsmål, først og fremst interessert i proletarietets sjølbestemmelse innafor en bestemt nasjon. Rosa Luxemburg unngikk beskjedent dette spørsmålet også, for hun innså at en analyse av det på grunnlag av eksemplet Norge, som hun sjøl hadde valgt, ville være ødeleggende for «teorien» hennes.

Hvilken stilling tok det norske og det svenske proletariet, og hvilken stilling måtte de i virkeligheten ta i konflikten om løsrivelse? *Etter* at Norge løsreiv seg, ville sjølsagt de klassebevisste arbeiderne i Norge ha stemt for en republikk*, og dersom noen sosialister stemte annerledes, så viser det bare hvor mye dum, spissborgerlig opportunisme det av og til fins i den europeiske sosialistiske bevegelsen. Det kan ikke være delte meninger om det, og vi nevner dette punktet bare fordi Rosa Luxemburg prøver å tilsløre saka med *utenoms*snakk. Vi veit ikke om det norske sosialistiske programmet forplikta norske sosialdemokrater til særskilte synspunkt i spørsmålet om løsrivelse. Vi vil anta at det ikke gjorde det, og at de norske sosialistene lot det være et åpent spørsmål i hvilken grad Norges autonomi ga tilstrekkelig spillerom til å føre klassekampen fritt, eller i hvilken grad de evige gnisingene og konfliktene med det svenske aristokratiet hindra frihet i det økonomiske livet. Men det kan ikke dras i tvil at det norske proletariet måtte gå mot dette aristokratiet og støtte norsk bondedemokrati (med alle dets spissborgerlige begrensninger.)

Og det svenske proletariet? Det er alminnelig kjent at de svenske godseierne, hjulpet av det svenske presteskapat, forfekta krig mot Norge. For så vidt som Norge var mye svakere enn Sverige, alt hadde opplevd en svensk invasjon og fordi det svenske aristokratiet har veldig mye å si i sitt eget land, betydde denne forfektinga av krig en alvorlig fare. Vi kan være sikre på at

den svenske kongen blei avsatt og tvunget til å forlate Norge, gikk nordmennene rolig videre og valgte en annen konge, mens de forkasta formelt, ved en nasjonal folkeavstemning, forslaget om å opprette en republikk. Det som overflatiske beundrere av alle nasjonale bevegelser og av alt som likner på sjølstendighet utropte som en revolusjon, var ganske enkelt et uttrykk for bonde- og småborger-partikularisme,* ønsket om å ha 'sin egen' konge for sine egne penger, istedenfor en konge som var tvunget på dem av det svenske aristokratiet. Det var altså en bevegelse som ikke hadde noen ting til felles med revolusjon. Samtidig viste oppløsninga av unionen mellom Sverige og Norge enda en gang i hvor stor grad, i dette tilfellet også, den føderasjonen som hadde eksistert til da bare var et uttrykk for reint dynastiske** interesser og derfor bare en form for monarkisme og reaksjon.» (*Przeglad*)

Det er bokstavelig talt alt Rosa Luxemburg har å si om denne saka. Riktignok ville det ha vært vanskelig for henne å avsløre det håpløse i stillinga si tydeligere enn hun har gjort i dette særskilte tilfellet.

Spørsmålet var og er: Trenger sosialdemokratene i en sammensatt nasjonalstat et program som anerkjenner retten til sjølbestemmelse eller løsrivelse?

Hva forteller Norges eksempel, som Rosa Luxemburg gjengir, oss om dette?

Forfatteren vår vrir og vrenger seg, utfolder sitt vidd og raser mot *Naprzod*, men hun svarer ikke på spørsmålet! Rosa Luxemburg snakker om alt mellom himmel og jord for på det viset å *unngå å si noe som helst* om det saka dreier seg om!

Det er ikke noen tvil om at det norske småborgerskapet la for dagen ytterst dårlige spissborgerlige egen-skaper da det ønska å ha sin egen konge for sine penger,

* *Partikularisme* — sjølhevde, egennyte, det at ei folkegruppe eller en klasse hevder å ha ei særstilling innafør en større enhet. — *Red.*

** *Dynastiske* — Av dynast, gresk: makthaver. Dynastiske interesser er interessene til ei herskerslekt, et fyrstehus i et land. — *Red.*

og da det forkasta forslaget om å opprette en republikk i ei nasjonal folkeavstemning. *Naprzod* har utvilsomt lagt for dagen like dårlige og like spissborgerlige egenskaper når det ikke la merke til dette.

Men hva har alt dette med saka å gjøre?

Spørsmålet en diskuterte var nasjonenes rett til sjølbestemmelse og hvilken holdning det sosialistiske proletariatet skulle ta til denne retten! Hvorfor svarer ikke Rosa Luxemburg da på dette spørsmålet istedenfor å gå som katta rundt den varme gauten?

For musa fins det ikke noe sterkere udyr enn katta, blir det sagt. For Rosa Luxemburg fins det åpenbart ikke noe sterkere udyr enn «Frak'en». «Frak'en er det folkelige navnet på «Det polske sosialistpartiet», den såkalte revolusjonære delen av det, og Krakow-avisa *Naprzod* deler synet den «delen» har. Rosa Luxemburg er så forblinda av kampen sin mot den «delens» nasjonalisme at hun taper alt av syne, unntatt *Naprzod*.

Dersom *Naprzod* sier ja, mener Rosa Luxemburg det er hennes hellige plikt å si øyeblikkelig «nei», uten å stoppe opp og tenke at hun ved å gjøre det ikke viser seg uavhengig av *Naprzod*, men tvert om latterlig avhengig av «Frak'en» og ute av stand til å se ting fra et synspunkt som er noe djupere og breiere enn det Krakow-maurtua har. *Naprzod* er sjølsagt et elendig og ikke på noe vis marxistisk organ. Men det må ikke hindre oss i å analysere Norges eksempel skikkelig, når vi nå engang har valgt det.

For å analysere dette eksemplet på marxistisk vis, må vi ikke ta for oss manglene ved det uhyre grusomme «Frak'en», men for det første de konkrete historiske særegenhetene ved Norges løsrivelse fra Sverige, og for det andre de oppgavene *proletariatet* i de to landa sto overfor i samband med denne løsrivelsen.

De geografiske, økonomiske og språklige banda mellom Norge og Sverige er like sterke som banda mellom storrusserne og mange andre slaviske nasjoner. Men unionen mellom Norge og Sverige var ikke en frivillig union, og da Rosa Luxemburg trakk inn spørsmålet om «føderasjon», snakka hun ut i lufta ganske enkelt fordi hun ikke visste hva hun skulle si.

de svenske Kokosjkin-folka brukte mye tid og energi på å forderve det svenske folkets bevissthet ved oppfordringer om å «behandle» de «tøyelige formlene om nasjonenes politiske sjølbestemmelse forsiktig», ved å tegne gruvekkende bilder av faren for «oppløsning av staten» og ved å forsikre dem om at «folkets frihet» var forenlig med tradisjonene til det svenske aristokratiet. Det kan ikke være den minste tvil om at de svenske sosialdemokratene ville forrådt sosialismens og demokratiets sak dersom de ikke hadde kjempa med all si makt mot både godseier- og «Kokosjkin»-ideologen og -politikken, og dersom de hadde unnlatt å kreve *ikke bare* likeverd mellom nasjoner i alminnelighet, men også nasjonenes rett til sjølbestemmelse, Norges frihet til å løsrive seg.

Det nære forbundet mellom de norske og svenske arbeiderne, den fullstendig broderlige klassesolidariteten deres, *vant* på at de svenske arbeiderne anerkjente nordmennenes rett til å løsrive seg. Dette overbeviste de norske arbeiderne om at de svenske arbeiderne ikke var smitta av svensk nasjonalisme, og at de satte brorskap med de norske proletarene over privilegiene til det svenske borgerskapet og aristokratiet. Oppløsninga av de banda som monarkene i Europa og det svenske aristokratiet hadde tvunget på Norge, styrka banda mellom de norske og svenske arbeiderne. De svenske arbeiderne har bevist at trass i *alle* omskiftingene i borgerlig politikk — borgerlige forhold kan meget mulig medføre ei gjentakning av at nordmennene blir underlagt Sverige med vold — så vil de være i stand til å bevare og forsvare fullt likeverd og klassesolidaritet mellom arbeiderne i begge nasjoner i kampen mot både det svenske og det norske borgerskapet.

Dette viser forresten hvor grunnløse, ja til og med lettsindige de er, forsøka som «Frak'en» av og til gjør på å «bruke» våre uoverensstemmelser med Rosa Luxemburg mot polsk sosialdemokrati. «Frak'en» er ikke et proletarisk eller et sosialistisk parti, men et småborgerlig nasjonalistisk parti, en slags polske sosialrevolusjonære. Det har aldri vært og det kan heller aldri bli noe spørsmål om enhet mellom de russiske sosialdemokratene og dette partiet. På den

andre sida har aldri noen russisk sosialdemokrat «angra» på de nære forbindelsene og enheten som er blitt oppretta med de polske sosialdemokratene. De polske sosialdemokratene har ytt en stor historisk fortjeneste ved å skape det første virkelig marxistiske, proletariske partiet i Polen, et land gjennomsyra av nasjonalistiske forhåpninger og lidenskaper. Likevel er ikke den fortjenesten de polske sosialdemokratene har ytt stor fordi Rosa Luxemburg har snakka en masse tull om paragraf 9 i de russiske marxistenes program, men trass i denne triste omstendigheten.

Spørsmålet om «retten til sjølbestemmelse» er sjølsagt ikke så viktig for de polske sosialdemokratene som den er for de russiske. Det er helt forståelig at de polske sosialdemokratene i sin iver (noen ganger kanskje litt for vidtgående) etter å kjempe mot det nasjonalistisk forblinda småborgerskapet i Polen, overdriver tingene. Ingen russisk marxist har noen gang tenkt å klandre de polske sosialdemokratene for at de er mot Polens løsrivelse. Disse sosialdemokratene tar bare feil når de, som Rosa Luxemburg, prøver å nekte for at det er nødvendig å ta med anerkjenninga av retten til sjølbestemmelse i programmet til de *russiske* marxistene.

Dette er virkelig det samme som å prøve å bruke forhold som er forståelige ut fra Krakows målestokk på alle de folka og nasjonene som bor i Russland, medregna storrusserne. Det betyr at en er «polske nasjonalister på vranga», ikke russiske, ikke internasjonale sosialdemokrater.

For internasjonalt sosialdemokrati står for anerkjenninga av nasjonenes rett til sjølbestemmelse. Det er dette vi nå skal gå over til å diskutere.

STALIN:

TALE PÅ 19. PARTIKONGRESS

14. oktober 1952 (UTDRAG)

Det er klart at vårt parti ikke kan stå i gjeld til broderpartiene og at det selv på sin side må yte dem og likeså deres folk støtte i kampen for sin frigjøring, i kampen for å bevare freden. Som kjent handler det også akkurat slik. Etter at vårt parti tok makten i 1917 og etter at partiet hadde truffet reelle åtgjerder til å få slutt på kapitalistenes og godseiernes undertrykkelse, ga representanter for broderpartiene, oppglødd av vårt partis djervhet og framganger, partiet navnet verdensrevolusjonens og arbeiderbevegelsens »støtbrigade». På denne måten uttrykte de håpet om at »støtbrigadens» framgang ville lette stillingen for folkene som stønner under kapitalismens åk. Jeg tror at vårt parti har innfridd disse forhåpningene, særlig under den annen verdenskrig, da Sovjet-Unionen ved å knuse det tyske og japanske fascistiske tyranniet befridde Europas og Asias folk fra truselen om fascistisk slaveri.

Det var naturligvis meget vanskelig å utføre denne ærefulle rollen så lenge »støtbrigaden» var den eneste og så lenge den måtte utføre denne foregangsrollen nesten alene. Men det var dengang. Nå er det en helt annen sak. Nå, når det fra Kina og Korea til Tsjekkoslovakia og Ungarn er oppstått nye »støtbrigader» i form av de folkedemokratiske landene – nå er det blitt lettere for vårt parti å kjempe, ja, det er også blitt enda mer glede i arbeidet.

Særskilt oppmerksomhet fortjener de kommunistiske, demokratiske eller arbeider- og bondepartier som ennå ikke er kommet til makten og som fortsatt arbeider under de borgerlige drakoniske lovenes hæl. For dem er det naturligvis vanskeligere å arbeide. Men det er ikke så vanskelig å arbeide for dem som det var for oss, de russiske kommunistene, under tsarismen, da den minste bevegelse framover ble erklært for å være den verste forbrytelse. Men de russiske kommunistene holdt stand, de lot seg ikke skremme av vanskelighetene og kjempet seg til seier. Det samme vil disse partiene gjøre.

Hvorfor vil det likevel ikke være så vanskelig for disse partiene å arbeide som det var for de russiske kommunistene under tsartida?

For det første fordi de har slike eksempler på kamp og seier for øynene på seg, som de som finnes i Sovjet-Unionen og i de folkedemokratiske landene. Følgelig kan de lære av disse landenes feil og framganger og ved det lette sitt arbeid.

For det annet fordi selve borgerskapet – frigjøringsbevegelsens hovedfiende – er blitt et annet, har forandret seg vesentlig, er blitt mer reaksjonært, har mistet forbindelsen med folket og ved dette svekket seg selv. Det er forståelig at denne omstendighet også må lette de revolusjonære og demokratiske partienes virksomhet.

Tidligere kunne borgerskapet tillate seg å agere liberalt, forsvare de borgerlig-demokratiske frihetene og ved dette skaffe seg popularitet i folket. Men nå er det ingenting igjen av liberalismen. Den såkalte »personlige frihet» er forsvunnet, – individets rettigheter gis nå bare til dem som har kapital, og alle andre borgere betraktes som menneskelig råmateriale, bare brukbart til utbytting. Prinsippet om menneskers og nasjoners likeberettigelse er trampet under foten og erstattet av prinsippet om fulle rettigheter for det utbytende mindretall og rettsløshet for det utbyttede flertall av borgerne. De borgerlig-demokratiske frihetens fane er kastet overbord. Jeg tror at det må bli dere, representantene for de kommunistiske og demokratiske partiene, som må løfte denne fanen og bære den videre framover, hvis dere vil samle folkets flertall om dere. Der finnes ingen andre som kan løfte denne fanen.

Tidligere gikk borgerskapet for å være nasjonens leder, det forsvarte nasjonens rettigheter og selvstendighet, satte dem »høyest av alt». Nå er det ingenting igjen av det »nasjonale prinsipp». Borgerskapet selger nå nasjonenes rettigheter og uavhengighet for dollars. Den nasjonale uavhengighet og nasjonale suverenitets fane er kastet overbord. Det hersker ingen tvil om at det må bli dere, representanter for de kommunistiske og demokratiske partiene, som må løfte denne fanen og bære den framover, hvis dere vil være patrioter, hvis dere vil bli den ledende kraft i nasjonen. Det finnes ingen andre som kan løfte denne fanen.